

BORBÉLY JÁNOS ISTVÁN

Krleža és a magyarság

A fordító bevezetője

Miroslav Krleža (1893–1981), a horvát irodalom nagy alakja, a nemzet bárdja, hosszú évtizedeken át a horvát irodalmi és közélet nagy guruja, lankadatlan kritikai szellemének birtokában mindenkinek a mércéje és megmondhatója, igen korán kapcsolatba került a magyar nyelvvel és kultúrával. Hiszen 1908-ban, tizenöt éves korában lett a pécsi hadapródiskola növendéke, majd a pesti Ludovika Akadémián folytatta tanulmányait. Már első irodalmi szárnypróbálgatásaira nagy hatással voltak a magyar irodalom legnagyobbjai (Petőfi, Ady), történelmi és politikai nézetei kialakulásának egyik forrása pedig a pesti Galilei-kör eszmerendszere. Adyról írt, igen jelentős esszéjében tesz hitet arról, mennyire azonosul a költővel meg a korabeli haladó magyar értelmiséggel a végnapjait élő Monarchia közállapotainak ostorozásában és a magyarság sorskérdéseinek megítélésében, melyet aztán későbbi írásaiban mindig is a közép-európai valóság összefüggéseiben szemlél.

Ez tükröződik annak az írónak a műveiben, akit opponensei nem átaláltak „osztrák–magyar purger”-nek titulálni. Így például naplójegyzeteiben is lépten-nyomon találkozunk ezzel a szemlélettel. Krleža egész életében (irodalmi) naplót is írt, melynek öt kötetét – az 1914-től 1969-ig terjedő éveket ölelve fel – Szarajevóban adták ki 1977-ben *Dnevnik* (Napló) címmel. A sorozat I. kötete az 1914 és 1917 közötti évekre vonatkozik, s ebből kínálkoztak magától értetődően azok a pesti naplóbejegyzések, amelyek 1916 kora őszi heteiben keletkeztek. Vagyis akkor, amikor a fiatal osztrák–magyar katona a harctéren szerzett sebesülésével hadosztályorvosi felülvizsgálatra várt a kiszuperálás reményében. S csakugyan, az állományba nem került vissza, ellenben hadtápszolgálatra rendelték, úgyhogy hamarosan már Zágrábban szolgál. Ezeknek a részleteknek, természetesen, ma elsősorban a magyar vonatkozásai figyelemre méltók, s azok, amelyek Krleža magyarsággépéről és a korabeli (90 év előtti) viszonyokról, gondolkodásmódról, rezonokról nyújtanak adalékot.

„...Petőfitől Adyig, Hungáriától (extra Hungariam) Hunniáig szemrevételezve a dolgot diagnosztizálható, hogy a magyar ügy nem egészséges” – írja 1916. nov. 14-én. – „Korvin Mátyástól a Zrínyiekig, Martinovicstól Jászi Oszkárig és gróf Tisza Istvánig számítva nem áll jól a szénája. S nem is lehet helyrehozni Bánk bán-féle grillparzeri-ádkkal...”

Másrészt pedig ezekből, valamint egy 1917. évi, de 1916-ra visszautaló bejegyzésből megtudjuk, hogy a 23 éves galíciai frontkatona, majdani „osztrák–magyar purger”, Budapesten és a nagy Osztrák–Magyar Monarchiában, horvát létére, nem „szláv kisebbségnek”, hanem ellenkezőleg: „szláv többségnek” érzi magát. Hogy mennyire igaza volt, azt a történelemből tudjuk. Így azt is, hogy ez a tudat volt az egyik akkora feszítőerő, melynek törvényszerű következménye az, ami nemsokára bekövetkezett. És – továbbgondolva a dolgot – úgy tűnik, hogy ez a feszítőerő, más irányban bár, de napjainkban is robbantani képes.

Korszakokon átívelő, hosszú élete során Miroslav Krleža, ha olykor ellentmondásosan viszonyult is a magyar nyelvhez, kultúrához, mindvégig nagyra tartotta, hogy tud magyarul, magyar irodalmat olvas. Lőkös István, a neves kroatista és krlezsológus írja visszaemlékezéseiben, hogy amikor utoljára meglátogatta az írózt zágrábi otthonában (1981 augusztusában), a már nehezen mozgó aggastyán magyarul üdvözölte, és azt mondta: magányában, lám, magyarul olvas, újságokat és könyveket, pillanatnyilag éppen Krúdyt. Találkozásaik során Krleža többször is nosztalgiával beszélt fiatalkori éveiről Pécsen és Budapesten, egyébként pedig azzal, hogy – fordításban – úgyszólván minden jelentős művét a magyar olvasóközönség is ismerte, befogadta, sok-sok szál fűzte író társakhoz, irodalomtudósokhoz, a művelt magyar közvéleményhez. Hogy mennyire fontosnak tartotta nyelvünket, arra nézve egy anekdota maradt fenn. Fiatal írók társaságában, akik arról beszélgettek, hogy milyen fontos számukra a nyugatias műveltség elsajátítása, Krleža egyszer csak föltekerte a kérdést: „Na, és tudtok ti magyarul?” – „Nem tudunk! Dehogyan tudunk!” – hangzott karban a válasz. Krleža pedig ekkor – állítólag – ezekkel a szavakkal zárta le a beszélgetést: „Jegyezzétek meg! Ha nem tudtok magyarul, nem is vagytok igazi horvát értelmiségiek.”